

Dygo, Marian

"Dzieje Pomorza Nadwiślańskiego od VII wieku do 1945 roku", Gdańsk 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/3, 573-574

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

wych. Na zakończenie scharakteryzowano znaleziska ruchome, mające bardzo różnorodną funkcję i wartość źródłową. Omawiając metody badań archeologiczno-osadniczych autor zatrzymał się przede wszystkim na inwentaryzacji terenu (z wykorzystaniem metod geodezji archeologicznej), fotografii lotniczej (zwłaszcza w badaniach systemu drożnego, układu pól itp.) oraz metodzie fosforanowej. Zakończenie części pierwszej zawiera bardzo interesujące omówienie wpływu środowiska naturalnego na przebieg procesów osadniczych. Omawiając rzeźbę terenu autor zwrócił uwagę na wahania poziomu morza, rozwój namulów jako terenu osadniczego, powstawanie piaszczystych wydmy polodowcowych oraz terenów gliniastych w dolinach rzecznych. Z kolei autor przedstawił metody badań klimatologicznych oraz dał krótki zarys historii klimatu od późnego paleolitu do czasów obecnych. Nieco miejsca poświęcono glebom. W charakterystyce stosunków wodnych autor podkreślił ich zmienność (wahania poziomu wód gruntowych). W zakończeniu omówiono świat roślinny (zwłaszcza zalesienie) i zwierzęcy. W części drugiej książki przedstawiono niektóre rezultaty badań archeologiczno-osadniczych. Zwraca uwagę instruktywne przedstawienie zasad budowania map osadniczych, zjawiska przesuwania się centrów osadniczych oraz archeologicznych metod badania pustek. Bardzo ważne są rozważania nad ekologicznymi uwarunkowaniami osadnictwa. Wreszcie w części trzeciej autor wskazał na znaczenie rezultatów archeologii osadniczej dla specjalistów z zakresu historii gospodarczej, społecznej, stosunków etnicznych. Uzupełnieniem tej bardzo pożytecznej pracy są liczne mapy, plany, wykresy oraz selektywna bibliografia.

M. D.

Dzieje Pomorza Nadwiślańskiego od VII wieku do 1945 roku, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1978, s. 547.

Książka jest efektem współpracy czterech gdańskich historyków: S. Mielczarskiego, W. Odyńca, S. Gierszewskiego oraz R. Wapińskiego. Ma ona, w formie przystępnej dla szerszego ogółu czytelników, ukazać przeszłość Pomorza Nadwiślańskiego od wczesnego średniowiecza do końca II wojny światowej. W ujęciu autorów region ten ograniczony jest od zachodu doliną Łeby i Brdy, od wschodu doliną Pasłęki i górnej Drwęcy. Granicę północną stanowi linia brzegowa Bałtyku, południową — pas Borów Tucholskich. Opracowanie dzieli się na trzynaście rozdziałów. W trzech pierwszych — pióra S. Mielczarskiego — omówiono dzieje Pomorza do 1466 r. Autor uznał za przełomowy wiek XIII z uwagi na panowanie odrębnej, pomorskiej dynastii książęcej, wyodrębnienie się tej dzielnicy spod władzy państwa polskiego, ówczesne przemiany społeczno-gospodarcze oraz pojawienie się problemu krzyżackiego. Z kolei W. Odyniec przedstawił w trzech rozdziałach dzieje regionu w latach 1466—1772. Omówił obszernie m.in. formy ustrojowe Prus Królewskich, specyficzną sytuację Gdańska, wpływ europejskiej (bałtyckiej) polityki władców polskich XVI—XVIII w. na losy tego regionu, stosunki gospodarcze, życie kulturalne, sprawy wyznaniowe (reformacja). Okres 1772—1870 opracował S. Gierszewski (cztery rozdziały). Omówił osiemnastowieczne przemiany na Pomorzu Nadwiślańskim po zagarnięciu tego terenu przez Prusy (pruska administracja, reformy agrarne, szkolne). Bardzo obszernie przedstawił życie regionu w I połowie XIX w. (epizod napoleoński, uwłaszczenie chłopów i rozwój kapitalizmu w rolnictwie, stosunki etniczno-wyznaniowe, polski ruch narodowy). Osobno scharakteryzował dwudziestolecie 1850—1870, zwracając szczególną uwagę na rozwój przemysłu, komunikacji (kolej), umacnianie poczucia narodowego Polaków. Trzy końcowe rozdziały obejmujące okres 1871—1945 wyszły spod pióra R. Wapińskiego. Zwrócimy uwagę na obszernie omówienie przemian społeczno-gospodarczych

końca XIX w. (dynamiczny rozwój rolnictwa, klasy robotniczej, działalność partii politycznych) oraz analizę okresu rządów Bismarcka. W rozdziale przedostatnim autor wszechstronnie przedstawił sytuację Pomorza Nadwiślańskiego w Polsce międzywojennej, zaś ostatni rozdział poświęcił losom regionu w latach 1939—1945. Książkę zaopatrzone w omówienie literatury, ilustracje, indeksy (osobowy i geograficzny).

M. D.

Středověká archeologie a studium počátků měst, Praha 1977, Československá Akademie Věd, s. 296, 55 tabl.

Jest to zbiór referatów wygłoszonych na krajowej konferencji archeologów czeskosłowackich (Hradec Králové, wrzesień 1975). Dyskutowano tam nad znaczeniem badań archeologicznych dla poznania historii wczesnośredniowiecznych ośrodków miejskich, przedstawiono też rezultaty takich badań. Na niektóre wystąpienia zwrócimy tu uwagę. M. Richter i V. Vokolek poinformowali o odkryciu w Hradec Králové reliktyw umocnień (i śladów osadnictwa) z okresu kultury lużyckiej, w ramach których rozwinęło się później średniowieczne miasto. Omówili topografię wczesnośredniowiecznych obiektów sakralnych oraz sieci drożnej. J. Bláha analizował powstanie i rozwój podgrodzia olomunieckiego, omówił osadnictwo przedkolonizacyjne, skorygował dotychczasowe poglądy na temat chronologii powstawania miasta. Problematyką podgrodzia wyszehradzkiego zajęli się P. Kalička i B. Nechvátal. Omówili oni wszechstronnie: topografię wczesnośredniowiecznego osadnictwa na tle praskiego zespołu osadniczego, zwracając uwagę na odkryte ostatnio punkty osadnicze, a także sieć drożną, targową i ich stosunek do Wełtawy. Warto wspomnieć również o badaniach B. Novotnego dotyczących romańskich reliktyw siedziby książęcej w Znojmie, uwagach Z. Meřínskigo na temat początków Jihlavy, a K. Reichterovej o rozwoju przestrzennym średniowiecznego Litomyśla. Liczne wypowiedzi dotyczyły przydatności stosowanych metod archeologicznych lub nakreślały program badań. V. Šikulová na podstawie materiału z Opavy i Ostravy jeszcze raz potwierdziła znaczenie znalezisk monet jako materiału datującego obiekty archeologiczne, a przy okazji naświetliła na nowo niektóre aspekty czeskiej reformy groszowej. Ważki referat M. Radovej-Štikovej zwracał uwagę na korzyści wynikające z archeologiczno-architektonicznych badań dawnych piwnic. Tą drogą można uzyskać informacje na temat wewnętrznego układu budynków miejskich, najstarszej sieci parcel, ich rozmiarów itd. J. Škabrada postulował kompleksowe wykorzystanie źródeł archeologicznych, pisanych i ikonograficznych w celu architektoniczno-budowlanego rozpoznania średniowiecznych miejskich izb mieszkalnych (materiał budowlany, struktura przestrzenna, system ogrzewania, istnienie ogniska otwartego lub komina itp.). W ramach konferencji w Hradec Králové odbyło się także seminarium poświęcone problematyce badawczej pustek średniowiecznych. Zaslugujące na uwagę badania Z. Smetánki, R. Snašila, J. Ungera i in. pozwoliły, na podstawie materiału archeologicznego, ustalić czas powstania osady (korygując najczęściej informacje pisane) oraz jej zaniku. Często udawało się określić przyczynę powstania pustki (np. pożary, zniszczenia związane z wojnami husyckimi). Badania wykopaliskowe pozwalały określić fazy osadnictwa, jego obszar, liczbę gospodarstw, wyposażenie ich w inwentarz ruchomy itd. Omawianą publikację wyposażono w łącznik w postaci 55 planów i map dotyczących omawianych miejscowości i prowadzonych w nich badań wykopaliskowych, oraz obszerne streszczenia w języku niemieckim.

M. D.